visat.

tardor 2025

Ignoriamo Petrarca i *Non era amore*: les antologies poètiques de l'AISC

Meritxell Matas Revilla

Què tenen en comú Petrarca, Estellés, cinc poetes italianes i cinc poetes de les Illes Balears? *A priori*, podria semblar que poca cosa i, tanmateix, han estat els seleccionats pels dos primers volums de la col·lecció «Progetto Giovani» que l'AISC (Associació Italiana di Studi Catalani) va inaugurar l'any 2023 i que ha publicat Guida Editori. El projecte, que també compta amb el suport del Centre CAT, de Siena, i de l'Institut Ramon Llull, va sorgir amb dos objectius fonamentals. El primer és promocionar la llengua catalana entre el públic italià: una operació que també funciona a la inversa gràcies al format d'antologia genealògica que s'ha escollit. Com explica Cèlia Nadal, es tracta d'oferir, no només una selecció o una compilació, sinó un diàleg crític i filològic. Això s'aconsegueix amb el valuós material introductori que encapçala totes dues edicions. El públic potencial és ampli. S'adreça, per exemple, a estudiants de llengua, a italianòfils i catalanòfils, a estudiosos en general, a amants de la poesia, a gent amb ganes de descobrir noms nous o a persones amb ganes de rellegir un referent. El segon objectiu, i d'aquí ve el nom del programa «Projecte Joves de l'AISC», és el d'ajudar els nous talents i els investigadors, sovint precaris, que es dediquen a la traducció i als estudis catalans a Itàlia. Així doncs, han estat ells i elles els encarregats de les traduccions.

Non era amore (2023) i *Ignoriamo Petrarca* (2024) comparteixen l'aposta pel relleu generacional, per la importància de la transmissió de llegats i coneixement i per la confiança en les lleves que treballen actualment pel català a Itàlia, com també per l'atenció a les qüestions formals. Fixem-nos-hi. L'antologia italobalear, a cura d'Emanuela Forgetta, està encapçalada per un capítol completíssim, a càrrec de la curadora, que presenta les línies mestres de la producció poètica contemporània de les autores italianes i de les Balears, tot centrant-se en la concepció de l'espai. De manera

pràctica, Forgetta desglossa les parelles de poetes en què s'ha distribuït la tria, tot posant a l'abast del públic els principals motius i característiques de la seva escriptura de manera àmplia i precisa. Una informació útil, tant per als que ja les coneixien com per als neòfits. Destaquen, a més, les tres pàgines de referències d'obres i articles com a colofó de la introducció que multipliquen els fils que es poden estirar. D'afegitó, cada poeta és degudament presentada amb una nota bibliogràfica acompanyada del seu traductor/a. Per la seva banda, *Ignoriamo Petrarca* —curat per Cèlia Nadal— també està estructurat com un artefacte filològic de primer ordre. A part de la presentació, a càrrec de Francesco Ardolino, els poemes estan presidits per tres textos introductoris que contextualitzen el poeta valencià, les seves traduccions i presència a Itàlia i els llibres escollits dels quals emanen els versos de l'antologia, a més d'una nota bibliogràfica final amb una dotzena de pàgines de referències actualitzades.

Amb tot, però, no podem obviar el principal element comú entre els dos volums: l'amor. L'afecte per la llengua, pel territori, per la gent. L'afecció romàntica, el desig, l'anhel d'un altre. L'amor per la poesia i per la traducció.

***Non era amore*, un diàleg entre poetes italianes i Balears**

L'estructura d'aquesta antologia funciona per parelles: poeta amb poeta, poema amb poema. La simetria fins i tot es fa visible amb una introducció escrita en totes dues llengües. No és fútil destacar la presentació dels poemes contrastats a la pàgina amb l'original al costat de la seva traducció, atès que és una pràctica estesa a Itàlia (el famós «testo a fronte»), però no tant a altres països, i especialment a Catalunya, on sovintegen les edicions monolingües o, en la millor de les possibilitats, amb l'original inserit en nota al peu de pàgina.

El text preliminar, signat per Cèlia Nadal, s'ocupa de ressaltar una voluntat política amb compromís de gènere que mou l'edició per tal de posar les dones com a subjectes i objectes de la creació artística i treure-les del paper passiu on les ha situat l'art tradicional. La proposta s'emmarca amb els referents de Siri Hustvedt (*La dona que mira els homes que miren a les dones*, del 2016) o bé accions com les de les Guerilla Girls, que entren en diàleg amb el vers d'Antònia Vicens («No era amor») i els ecos rodoredians («L'amor em fa

fàstic»). Ho completen Hetty Pettigrew i Maria Mercè Marçal. L'accent es posa en la creació d'una genealogia, és a dir, una tradició ininterrompuda entre dones. I quina millor manera de fer evident aquest diàleg que creant una antologia de dones transnacional i bilingüe encarant una poeta balear amb una autora italiana i deixant que els seus versos conversin entre si? Nadal s'anticipa als possibles arrufaments de celles que apareixen davant les antologies de dones. Les crítiques assenyalen que aquesta mena d'estratègies poden accentuar la marginalització de les autores, però Nadal recorda que «el primer pas per a la construcció d'un panorama literari universal passa per la lluita» i que aquesta no és la feina d'ara, sinó «analitzar les relacions que s'estableixen entre les escriptures de les dones [...], reconèixer contactes i constel·lacions, col·locar-les pel que són dins el panorama general [i] rellegir les possibilitats del seu valor i del seu encaix [...] amb la resta de la producció literària».

Reprenguem el vers de Vicens que dona títol al llibre. *Non era amore* és el punt de partida de la tria de Forgetta, juntament amb l'espai, per explorar una multitud de temes intrínsecs a les relacions humanes. El vers s'erigeix en salmòdia en representació dels conflictes interns, els enganys i autoenganys en les relacions, les desil·lusions i, per extensió, permet aprofundir en les contradiccions i profunditats d'un mateix. Nora Albert i Carmen Gallo (traduïdes per Ivan Lo Giudice) representen l'espai sense límits. Els versos d'Albert esdevenen símbols universals amb un poder reminiscent sorprenent que transporten el lector a tot un món d'emocions i bellesa. La curadora destaca l'elecció del mot precís com a característica de l'eivissenca, una creadora de mons sensorials i d'un univers poètic que desdibuixa els límits entre l'interior i l'exterior. Albert anirà més enllà i serà evocadora del misteri, el desig i el cosmos, tot situant-se en un context més aviat abstracte. Aquí l'amor serà infinit i símbol d'eternitat. Gallo comparteix amb ella la recerca de la veritat i el component sensorial per tal d'explorar el món. La poeta se situa en un lloc privilegiat per observar i eleva l'experiència com a camí de la veritat: serà la paraula, doncs, el vehicle que permetrà a l'individu arribar al coneixement. Margarita Ballester ja s'ha consolidat, segons Forgetta, com una veu distinta en la literatura catalana. La seva poesia és sintètica i original. Amb poques paraules pot capturar l'essència d'una emoció i explorar la vida, la mort i el pas del temps. Es fa seves temàtiques universals com ara la transcendència, la

pèrdua o la manca de comprensió i recursos metafòrics com les ombres i els silencis. La seva parella és Viola Lo Moro (totes dues traduïdes per Irene Sieni), que també indaga sobre la intimitat de l'existència i el simbolisme de l'espai. On la catalana escriu sobre el mar de Tarragona, la romana escriurà sobre la cambra del seu cor, totes dues celebrant el moviment i la llibertat. A l'espai buit hi habita el binomi Laia Malo i Silvia Righi (amb translació d'Ivet Zwatrzko i Pou). Malo és intensitat pura, creativitat i exaltació de l'experimentació. La poeta treballa a partir dels silencis i dels ritmes per tal de permetre que el lector participi activament en la creació de significats. El buit també s'alça com a imatge contraposada a l'absència de la dona en un món masculí i aquí es fa deutora de Luce Irigay o Julia Kristeva. Righi també explora l'espai buit i la principal divisió del món (en gèneres) mentre especula sobre l'infinit, la solitud i la necessitat de compleció en un nou territori: el *demi-monde*. L'espai ocupat pel cos, tot i que és present en totes les poetes, és el motiu principal del tàndem Lucia Pietrelli - Giovanna Cristina Vivinett o (versió de Catalina Gabriela Lastun). La realitat física palpita als versos de Pietrelli, que amb crueltat anatòmica s'enfonsa pels porus de la pell fins a arribar als ossos, i convida a reflexionar sobre les dualitats materials i immaterials que travessen el món. El cos esdevé la pàgina sobre la qual expressarà el dolor, les emocions i les experiències: un camp de batalla de la identitat. I en aquest punt, l'elecció de Vivinetto brilla com una de les més reeixides del volum, atès que a *Dolore minimo* s'hi escriu una història autèntica de trànsit i de transformació. Tot i que parteixen d'un cas concret, els poemes permeten reflexionar sobre la representació del gènere, la interacció amb els altres i la cerca d'una veu pròpia. Finalment, Simone Sari ha traduït Antònia Vicens i Antonella Anedda, dues veus profundes que han conquerit l'espai a través del llenguatge. La literatura crea els llocs i els racons imaginaris on es transportaran els lectors, que, en el cas de Vicens, es connecten fins al punt que no es podran distingir. La mallorquina, assegura Forgetta, subverteix els cànons i s'embarca en un camí d'autoexploració i de recerca de la veritat, sense obviar el dubte (que n'és motor), i que li permetrà discutir sobre creences i veritats. Anedda, una altra peça clau consolidada de la poesia italiana, també reflecteix la crisi del jo entès com una identitat fixa i indaga sobre la llibertat o la fragmentació de l'existència humana. Com escriu a l'últim poema del recull: «Alla fine torno all'io che finge

di esistere».

Ignoriamo Petrarca, un homenatge a Estellés

A cura de Cèlia Nadal, l'antologia poètica de Vicent Andrés Estellés destaca, primer de tot, per una introducció que aconsegueix no només que el lector no es perdi, sinó que pugui anar estirant els fils sense parar. Cada poema està contextualitzat i referenciat degudament. Això demostra respecte envers els textos originals i insereix el volum en el contínuum de les revisions estellesianes (en especial, les obres completes i les versions italianes) i no un mer contenidor de poemes que sorgeix amb l'excusa de l'any commemoratiu. La tasca deu haver estat exigent, atès que s'han recollit quaranta poemes provinents de vint-i-vuit reculls, tal com s'arrepleguen a l'*Obra completa revisada* de l'editorial Tres i Quatre. Per dir-ne alguns, hi és present *Hotel París*, i també *La clau que obri tots els panys*, *Testimoni d'Horaci*, *L'inventari clement*, *Llibre de meravelles*, *El gran foc dels garbons*, *Horacianes*, *Pedres de foc* o *Mural del País Valencià.*

El volum comença tot recollint la torxa dels treballs precedents, com *La gioia della strada. Poesia scelte*, a cura de Veronica Orazi (2016). Tanmateix, tot i reconèixer que Estellés ja s'havia traduït a l'italià, s'evidencia que això s'havia fet de manera irregular i puntual, amb un buit sorprenent fins a la segona dècada del segle xxi. De fet, un vers seu donà nom a una antologia de poetes valencians, *Le voci di un popolo. Antologia di poeti valenziani*, de la qual no forma part per motius cronològics, però que reconeix la figura paterna que el de Burjassot exerceix sobre la poesia valenciana del segle xx. Una discontinuïtat, destaca Nadal, que també la marquen altres afers polítics propis del fet català i les tensions en la construcció d'una literatura en català unida dels diferents territoris. Amb tot, Estellés ocuparà un lloc de privilegi al costat d'altres poetes consolidats com ara Josep Carner, Carles Riba, Pere Quart, Joan Salvat-Papasseit, Màrius Torres, Salvador Espriu, Joan Vinyoli, Joan Brossa, Gabriel Ferrater o Blai Bonet.

El tret més particular de l'edició que ens presenta l'AISC és, segurament, fer explícita la relació del valencià amb Itàlia i l'italià. Nadal repassa la sort i desventures de les traduccions italianes d'Estellés, però no només això. La curadora posa en context el poeta amb el seu temps i amb la cultura italiana de manera exhaustiva i fa

palesa una bona feina d'investigació. Es repassa, doncs, la seva trajectòria i en recupera les comparacions amb els universals Walt Whitman i Cesare Pavese. I, per torna, no podem obviar que un públic potencialment italià o italianòfil agrairà les referències a Eugenio Montale, a Pier Paolo Pasolini i a Dante, a més a més del títol d'homenatge petrarquià. No són debades i val la pena llegir la introducció per copsar com l'editora trena el discurs sense forçar-lo. Un altre punt fort de l'edició és l'organització, podríem dir temàtica, dels poemes, que aporta una altra capa intertextual per als lectors, amb uns títols ben inspirats. Així mateix, es tracta d'un esforç d'ordre, atès que l'obra d'Estellés és molt extensa i ens podem perdre en la seva immensitat. Els títols dels apartats ja són ben suggeridors per si sols. Hi tenim «Flussi ed intertestualità»; «Dialoghi italiani» (especialment rellevant en aquest context, com s'explica a la introducció, amb poemes com «Divina comèdia», «Davalla el Tíber roig» o «Gramsci»); «Cronaca e meraviglia»; «Verrà la morte»; «Nostalgia del futuro»; i «Estellés e le donne». Un menú complet.

Una aposta de futur

Ignoriamo Petrarca i *Non era amore* no són unes antologies poètiques més, sinó que són una aposta de l'AISC pels joves i per la connexió entre Itàlia i els territoris de parla catalana. Les translacions són de qualitat i ajuden a exportar la nostra poesia a Europa. D'una banda, *Non era amore* s'eleva com un aparador de poesia contemporània escrita per dones, una representació que encara no és gens equilibrada i, per tant, reivindica la més que necessària presència de les dones a l'escena pública literària de tots dos països; de l'altra, el recull d'Estellés es vol afegir a les commemoracions del seu centenari, i s'emplaça en la tradició de traduccions del valencià, per evitar-ne, precisament, la discontinuïtat. És, sens dubte, una peça clau per als estudiosos i lectors tant d'ara com del futur, atès, sobretot, la seva feina d'ordenació, l'altra representativitat de l'obra del de Burjassot, l'elaborada introducció, les múltiples referències i la qualitat dels versos escollits. Pensat com un homenatge, reivindica el poeta com a intel·lectual antifranquista que ha esdevingut un símbol cultural i un clàssic modern. Restarem a l'espera per veure què més podrà aportar aquesta iniciativa que tot just comença, però que trepitja amb força i amb ambició.